

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 406

Globalizacja – gra z dodatnim czy ujemnym wynikiem?

Redaktorzy naukowci

Małgorzata Domiter

Bogusława Drelich-Skulska

Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-543-8

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
53-345 Wrocław, ul. Komandorska 118/120
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. Międzynarodowe przepływy towarów, usług i kapitałów w dobie procesów globalizacji

Dominika Brzęczek-Nester: Polski eksport w latach 1999-2014 – kluczowe tendencje w ujęciach ilościowym, branżowym i geograficznym	15
Agnieszka Hajdukiewicz: Transatlantyckie Partnerstwo Handlowo-Inwestycyjne jako szansa rozwoju eksportu polskich towarów	28
Dorota Agata Jarema: Stosunki handlowe pomiędzy Unią Europejską i Chińską Republiką Ludową po 2001 roku	43
Artur Klimek: Small and medium sized enterprises in international trade: the case of Central and Eastern European countries.....	54
Jan Rymarczyk: Eksport jako forma internacjonalizacji KGHM Polska Miedź S.A.	70
Joanna Skrzypczyńska: Chiny w WTO	86
Marta Wincewicz-Bosy: Wpływ wybranych czynników społecznych na międzynarodowy łańcuch dostaw zwierząt przeznaczenia rzeźnego	93
Wojciech Zysk: Międzynarodowe obroty usługowe w latach 2004-2013	103
Magdalena Myszkowska: Miejsce krajów najsłabiej rozwiniętych w międzynarodowym handlu usługami.....	115
Michał Brzozowski, Paweł Śliwiński, Grzegorz Tchorek: Integracja podejścia makroekonomicznego i portfelowego w analizie czynników determinujących przepływy kapitału międzynarodowego.....	127
Justyna Majchrzak-Lepczyk: Rola branży e-commerce w rozwoju rynku powierzchni magazynowych	140

Część 2. Ugrupowania integracyjne, gospodarki narodowe i inni gracze wobec wyzwania integracyjnego

Eric Ambukita: Francja i Afryka: nowa era współpracy gospodarczej	153
Anna Chrzęściewska: Charakterystyka polityki społecznej Meksyku na tle procesów globalizacji	165
Małgorzata Dziembała: Polityka na rzecz wspierania innowacyjności w krajach BRICS na przykładzie Republiki Południowej Afryki	174

Sławomir Wyciślak: Korporacje transnarodowe w warunkach złożoności	186
Anna Janiszewska: Polityka społeczna w krajach europejskich jako odpowiedź na zachodzące zmiany demograficzne	197
Zdzisław W. Puślecki: Unia Europejska wobec bezpieczeństwa ekonomicznego w warunkach globalizacji	210
Katarzyna Żukrowska: Napięcia w sąsiedztwie UE jako czynnik stymulujący zmiany	221

Część 3. Polska w globalnej gospodarce – wybrane problemy

Jarosław Brach: Polski sektor międzynarodowego drogowego transportu ładunków – historia, sytuacja obecna oraz perspektywy i możliwości rozwoju w przyszłości	243
Dorota Jankowska, Agnieszka Majka: Zmiany na rynku pracy w Polsce na tle przemian zachodzących w krajach UE	268
Bogdan Buczkowski, Agnieszka Kłysik-Uryszek, Aneta Kuna-Marszałek: Polish OFDI – scale, structure and trends	279
Agnieszka Piasecka-Głuszak: Główne przesłanki i napotymane bariery we wdrożeniu <i>kaizen</i> w przedsiębiorstwach na rynku polskim	289
Eugeniusz M. Pluciński: Istota bezpieczeństwa ekonomicznego Polski z perspektywy globalizacji regionalnej i światowej. Wybrane aspekty	306

Część 4. Znaczenie komunikacji i marketingu dla kształtowania postaw w globalnej gospodarce

Karolina M. Klupś-Orłowska: Private English tutoring industry in China on the example of the activity of New Oriental Education & Technology Group	323
Aleksandra Kuźmińska-Haberla, Monika Chutnik: Szkolenia międzykulturowe jako sposób na zwiększenie konkurencyjności polskich inwestorów na rynkach zagranicznych	333
Agata Linkiewicz: Ewolucja marketingu szeptanego jako narzędzia komunikacji marketingowej w świetle rozwoju technologii informacyjnych	346
Barbara Szymoniuk: Globalne marnotrawstwo zasobów – wyzwanie dla zrównoważonego marketingu	358

Część 5. Państwo w globalnej gospodarce

Lidia Mesjasz: Koszty restrukturyzacji zadłużenia zagranicznego państwa...	369
Dorota Michalak: Przemiany strukturalne na rynku pracy jako efekt zmian klimatycznych	382
Michał Nowicki: Sanckje jako wolicjonalny środek wywierania presji na państwa naruszające ład międzynarodowy	391

Summaries

Part 1. International flows of foods, services and capitals at the time of the globalization processes

Dominika Brzęczek-Nester: Polish export in 1999-2014 – key trends in quantitative, structural and geographical terms	15
Agnieszka Hajdukiewicz: Transatlantic Trade and Investment Partnership as a development opportunity for the exports of Polish goods	28
Dorota Agata Jarema: Trade relations between the European Union and the Peoples Republic of China after 2001	43
Artur Klimek: Małe i średnie przedsiębiorstwa w handlu międzynarodowym. Przykład krajów Europy Środkowej i Wschodniej	54
Jan Rymarczyk: Export as a form of KGHM Polska Miedź S.A. internationalization	70
Joanna Skrzypczyńska: China in the WTO	86
Marta Wincewicz-Bosy: Influence of some social factors on the international supply chain of animals for slaughter destination	93
Wojciech Zysk: International turnover service in the years 2004-2013	103
Magdalena Myszowska: The importance of least developed countries in the global services trade	115
Michał Brzozowski, Paweł Śliwiński, Grzegorz Tchorek: Integrated macroeconomic and portfolio approach in the analysis of the international capital flows determinants	127
Justyna Majchrzak-Lepczyk: Role of e-commerce industry in the development of the market for warehouse space	140

Part 2. Integration groups, national economies and other players towards integration challenge

Eric Ambukita: France and Africa: a new era of economic cooperation	153
Anna Chrzęcińska: The characteristics of social policy of Mexico on the basis of processes of globalization	165
Małgorzata Dziembala: The policy promoting innovation in the BRICS countries – the case of the Republic of the South Africa	174
Sławomir Wyciślak: Transnational corporations under complexity	186
Anna Janiszewska: Social policy in the European countries as a response to the demographic changes	197
Zdzisław W. Puślecki: European Union in the face of the European security in the conditions of globalization	210
Katarzyna Żukrowska: Tension in the neighborhood of the European Union as a factor stimulating changes	221

Part 3. Poland in global economy – selected problems

Jarosław Brach: Polish sector of international road freight transport hauliers – history, contemporary situation and the perspective and possibilities of its development in the future	243
Dorota Jankowska, Agnieszka Majka: Changes on the labor market in Poland compared to the changes taking place in the EU.....	268
Bogdan Buczkowski, Agnieszka Kłysik-Uryszek, Anetta Kuna-Marszałek: Polskie inwestycje bezpośrednie – skala, struktura, tendencje.....	279
Agnieszka Piasecka-Głuszak: Main reasons and faced barriers in implementing kaizen in enterprises on the Polish market	289
Eugeniusz M. Pluciński: The essence of the economic security of Poland from a perspective of regional and worldwide globalisation	306

Part 4. Importance of communication and marketing for shaping attitudes in global economy

Karolina M. Klupś-Orłowska: Rynek prywatnych korepetycji w Chinach na przykładzie działalności New Oriental Education & Technology Group...	323
Aleksandra Kuźmińska-Haberla, Monika Chutnik: Intercultural trainings as a way of increasing the competitiveness of Polish investors in foreign markets.....	333
Agata Linkiewicz: Evolution of word-of-mouth marketing as a tool of marketing communication in the light of IT development	346
Barbara Szymoniuk: Global waste of resources – a challenge for sustainable marketing	358

Part 5. State in global economy

Lidia Mesjasz: The costs of sovereign debt restructurings	369
Dorota Michalak: Structural changes in the labor market as a result of climate changes	382
Michał Nowicki: Sanctions as a volitional means of impact on states infringing international order.....	391

Magdalena Myszkowska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: magdalena.myszkowska@ue.wroc.pl

MIEJSCE KRAJÓW NAJSŁABIEJ ROZWINIĘTYCH W MIĘDZYNARODOWYM HANDLU USŁUGAMI

THE IMPORTANCE OF LEAST DEVELOPED COUNTRIES IN THE GLOBAL SERVICES TRADE

DOI: 10.15611/pn.2015.406.09
JEL Classification: F14, F63

Streszczenie: Istniejące dane statystyczne pokazują, że kraje najslabiej rozwinięte (LDCs) są uczestnikami międzynarodowego handlu usługami, a niektóre z nich nawet eksporterami netto usług, co przeczy powszechnemu założeniu, że korzyści płynące z eksportu usług mają marginalny udział w rozwoju gospodarczym i handlowym tej grupy. Celem artykułu jest przedstawienie aktualnych i najważniejszych tendencji w strukturze geograficznej i rzeczowej eksportu usług rynkowych krajów najslabiej rozwiniętych, zidentyfikowanych na podstawie statystyk Światowej Organizacji Handlu. W pierwszej części artykułu przedstawiono kształtowanie się wielkości, dynamiki i salda obrotów usługowych LDCs, wskazując na ostatnie tendencje oraz sektory szczególnie istotne dla rozwoju LDCs. W drugiej części scharakteryzowano strukturę rzeczową analizowanej wymiany, podkreślając jej duże zróżnicowanie geograficzne.

Słowa kluczowe: handel usługami, eksport usług, kraje najslabiej rozwinięte, usługi rynkowe, turystyka.

Summary: The existing statistical data on trade in services show that LDCs do export services and some, indeed, are net services exporters contradicting commonly held assumptions that export opportunities in trade in services are marginal in the trade aspirations and development trajectory of LDCs. The paper focussing on recent trends in the Least Developed Countries (LDCs) exports of commercial services describes the LDCs current services export performance based on the WTO trade in services statistics for 2013. The first part describes the overall value and changing dynamics of LDC services trade, points to recent trends, and identifies areas of importance and focus for LDCs. The second part presents the sectoral composition of LDCs' services exports, revealing differences based on geography.

Keywords: trade in services, services exports, least developed countries, commercial services, tourism.

1. Wstęp

Mimo że kraje najslabiej rozwinięte (*Least Developed Countries* – LDCs¹) stanowią około 12% światowej populacji, ich udział w światowym handlu usługami wynosi jedynie 1,18%. I choć z definicji LDCs mają przewagę komparatywną w świadczeniu usług wymagających niskich i średnich kwalifikacji, to przypisywane im słabe strony uniemożliwiają uzyskanie odpowiedniego udziału w korzyściach płynących z liberalizacji handlu usługami. Według UNCTAD [2014], LDCs charakteryzują się trzema czynnikami: 1) bardzo niskim dochodem, 2) słabością zasobów ludzkich, w tym niskim poziomem edukacji oraz umiejętności czytania i pisanie, 3) „wrażliwością ekonomiczną”, jak np. niestabilność eksportu usług, niski udział nowoczesnych usług w PKB, mały rynek wewnętrzny. Połączenie tych czynników powoduje, że w interesie LDCs leży rozwój krajowego sektora usług oraz zwiększanie możliwości eksportowych.

Celem artykułu jest przedstawienie aktualnych i najważniejszych prawidłowości zarysowujących się w rozwoju międzynarodowego handlu usługami rynkowi² LDCs. W pierwszej części artykułu przedstawiono kształtowanie się wielkości, dynamiki i salda obrotów usługowych krajów najslabiej rozwiniętych, wskazując na ostatnie tendencje oraz sektory szczególnie istotne dla rozwoju LDCs. W drugiej części scharakteryzowano strukturę rzeczową analizowanej wymiany, podkreślając jej duże zróżnicowanie geograficzne.

Analiza została ograniczona do trzech sposobów świadczenie usług: handlu transgranicznego, konsumpcji za granicą oraz tymczasowej obecności osób fizycznych. Badaniem nie objęto obecności handlowej (w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych), gdyż ten model handlu usługami nie jest ewidencjonowany na rachunku obrotów bieżących bilansu płatniczego [Mattoo, Stern, Zanini (red.) 2008]. Dane statystyczne oparto na szacunkach Sekretariatu Światowej Organizacji Handlu [WTO 2014a], jeśli nie wskazano inaczej.

2. Wielkość i dynamika handlu usługami

W 2013 r. wartość handlu usługami LDCs wzrastała nieco wolniej (5%) niż handlu towarami (6,06%), osiągając najwyższą dotychczas wartość 105 mld USD (w porównaniu do 455 mld w przypadku handlu towarami). Wynikało to głównie z przyspieszenia w eksporcie usług, które było obserwowane we wszystkich grupach LDCs³ i we wszystkich trzech kategoriach usług⁴.

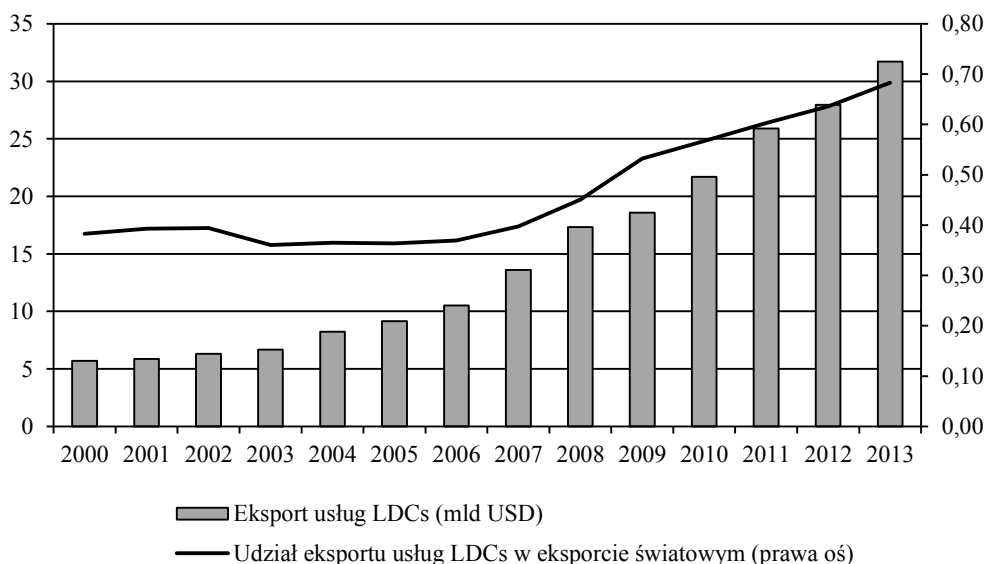
¹ UNCTAD za LDCs uznaje obecnie 48 krajów [UNCTAD 2012].

² Przedmiotem analizy są usługi rynkowe definiowane jako usługi ogółem minus usługi rządowe.

³ UNCTAD [2014] dzieli LDCs na następujące podgrupy: kraje Afryki i Haiti, kraje Azji, kraje wyspiarskie.

⁴ Zgodnie z metodologią MFW płatności za usługi umieszcza się na rachunkach obrotów bieżących bilansu płatniczego i dzieli się je na następujące standardowe kategorie: transport, podróże zagraniczne (służbowe i prywatne), pozostałe usługi rynkowe.

W 2013 r. wartość eksportu usług z LDCs zwiększyła się o 13%, osiągając poziom 31,7 mld USD⁵, natomiast wartość importu wzrosła nieznacznie⁶ (2%) do 73,5 mld USD. Mimo niewielkiego udziału LDCs w światowym eksporcie i imporcie usług (odpowiednio 0,7 i 1,7%), od 2000 r. obserwuje się pozytywną tendencję wzrostową; eksport usług z LDCs zwiększał się średnio o 14% rocznie, czyli znacznie szybciej niż eksport z innych krajów rozwijających się (11%) czy reszty świata (8%).

Rys. 1. Eksport usług rynkowych LDCs w latach 2000-2013 (mld USD i %)

Źródło: WTO 2015.

W ostatnich latach wzrost eksportu LDCs był napędzany przede wszystkim przez kraje Azji⁷, m.in. dzięki znakomitym wynikom Kambodży jako głównej destynacji turystycznej, Bangladeszu jako wschodzącego eksportera technologii informacyjno-komunikacyjnych czy Afganistanu jako dostawcy usług budowlanych⁸. W 2013 r. kraje Azji wyeksportowały usługi warte 11,6 mld USD – 18% więcej niż w roku 2012.

⁵ W 2013 r. stosunek eksportu usług do PKB LDCs wyniósł zaledwie 4%, w porównaniu do 27% dla handlu towarami [WTO 2014].

⁶ Znaczne ograniczenie importu było spowodowane głównie redukcją importu przez kraje Afryki i Haiti.

⁷ Afganistan, Bangladesz, Bhutan, Kambodża, Laos, Myanmar, Nepal, Jemen.

⁸ W 2013 r. Afganistan był największym eksporterem usług, z 10-procentowym udziałem w całkowitym eksporcie usług z LDCs.

W 2013 r. większość wpływów z tytułu usług pochodziła z najsłabiej rozwiniętych krajów Afryki⁹, których eksport wzrósł o 11%, a dochody osiągnęły poziom 19,3 mld USD. Sektor usług LDCs Afryki korzystał przede wszystkim z rozwoju Etiopii jako dostawcy usług transportu lotniczego oraz Tanzanii i Ugandy¹⁰ jako eksporterów usług turystycznych.

Ekspansja eksportu nie była jednak tak znacząca w przypadku wyspiarskich LDCs¹¹, których sektor usług jest zdecydowanie mniej zdywersyfikowany. W 2013 r. eksport usług wyspiarskich LDCs wzrósł o 4%, osiągając poziom 784 mln USD.

Cechą charakterystyczną gospodarek LDCs jest mała dywersyfikacja eksportu. Ze względu na niski stopień rozwoju ich sektorów produkcyjnych LDCs są w dużej mierze zależne od kilku produktów, w przypadku których mają jakiś stopień przewagi komparatywnej (towary podstawowe w handlu towarami oraz turystyka w handlu usługami). W 2013 r. przeciętnie ponad 70% eksportu towarów zależało od zaledwie trzech produktów, co wskazuje na dużą wrażliwość tych gospodarek na fluktuacje cen w handlu międzynarodowym. Zależność eksportu usług jest zwykle nieco mniejsza, jednak w przypadku niektórych LDCs – takich jak Tuvalu i Vanuatu – pokaźna część wpływów z tytułu eksportu opiera się właśnie na usługach, przede wszystkim turystycznych, które stanowią główne źródło eksportu małych krajów wyspiarskich.

Do krajów, dla których eksport usług stanowił przynajmniej 45% całkowitego eksportu towarów i usług (w latach 2010-2012), należały Afganistan, Burundi, Komory, Dżibuti, Etiopia, Gambia, Liberia, Madagaskar, Nepal, Rwanda, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca, Timor Wschodni, Tuvalu, Vanuatu, Uganda [UNCTAD 2014].

W ostatnich trzech dekadach nastąpił znaczący rozwój turystyki międzynarodowej, która stanowi główny komponent eksportu usług wielu LDCs. W latach 1980-2012 liczba przyjazdów zagranicznych turystów do LDCs zwiększała się średnio o 9% rocznie (z 1,4 mln do 21 mln), czyli znacznie szybciej niż na świecie ogółem (4%). W rezultacie udział LDCs w globalnym przemyśle turystycznym zwiększył się czterokrotnie – z 0,5 do ponad 2%. Wzrost ten znalazł odzwierciedlenie również w poziomie wpływów z tytułu podróży, które w LDCs zwiększyły się dwudziestopięciokrotnie – z 0,5 mld w 1980 r. do ponad 12 mld w 2012 r. Wpływy z tytułu turystyki w LDCs wzrastały znacznie szybciej niż w skali globalnej – 11% w okresie 1980-2012, w porównaniu do 8% w skali świata, 9% na rynkach wschodzących i krajach rozwijających się i 7% w krajach rozwiniętych [UN 2014].

Turystyka umożliwia LDCs otwarcie się na rynek światowy i włączenie się w konkurencję globalną, jako że stanowi 6% ich eksportu ogółem i 45% eksportu

⁹ Angola, Benin, Burkina Faso, Burundi, Czad, Demokratyczna Republika Konga, Dżibuti, Gwinea Równikowa, Erytrea, Etiopia, Gambia, Gwinea, Gwinea Bissau, Haiti, Lesotho, Liberia, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauretania, Mozambik, Niger, Republika Środkowoafrykańska, Rwanda, Senegal, Sierra Leone, Somalia, Sudan Południowy i Sudan, Togo, Uganda, Tanzania, Zambia.

¹⁰ W okresie 2000-2013 eksport Ugandy wzrastał średnio 20% rocznie.

¹¹ Komory, Kiribati, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca, Wyspy Salomona, Timor Wschodni, Tuvalu, Vanuatu.

usług. Duża grupa LDCs postrzega turystykę jako ważne narzędzie rozwoju i redukcji ubóstwa. Znaczenie tego sektora dla interesów rozwojowych tej grupy państw potwierdzają przykłady trzech krajów, które awansowały z grupy LDCs: Botswany, Republiki Zielonego Przylądka i Malediwów. W dwóch ostatnich turystyka stanowi szczególnie wysoki odsetek ich eksportu, odpowiednio 56 i 80%, natomiast w Botswanie około 11% [UN 2014].

2.1. Saldo obrotów usługowych

Wrażliwość strukturalna LDCs jest związana nie tylko z dużą zależnością eksportu od niewielkiej liczby towarów czy sektorów usługowych, ale również z faktem, że większość z tych gospodarek odnotowuje deficyt bilansu płatniczego. W niektórych przypadkach deficyt handlowy stanowi dużą część PKB i nie mógłby być utrzymywany bez napływu środków z zewnątrz w postaci oficjalnej pomocy rozwojowej, bezpośrednich inwestycji zagranicznych czy przekazów od osób pracujących za granicą.

LDCs jako grupa są importerem netto usług rynkowych. Przez lata deficyt w handlu usługami LDCs pogłębiał się, osiągając w 2013 r. wartość 41,8 mld USD. Jednak podczas gdy zarówno sektor usług transportowych jak i sektor pozostałych usług rynkowych odnotowują ciągły deficyt handlowy, od 2000 r. podróże (turystyka) zwiększają nadwyżkę, która w 2013 r. osiągnęła wartość 7,1 mld USD.

W 2013 r. LDCs były w stanie sfinansować średnio jedynie 43,1% wydatków na import usług wpływami z tytułu ich eksportu, podczas gdy w innych krajach rozwijających się wskaźnik pokrycia importu eksportem wyniósł 362%. Wskaźnik ten był jeszcze niższy w przypadku krajów Afryki (33,8%), w przeciwieństwie do krajów wyspiarskich i krajów Azji, gdzie osiągnął wartość odpowiednio 67,9 i 76,2%. Znaczące jest, że same wpływy z tytułu podróży pokrywają 19,3% importu usług LDCs.

W 2013 r. wskaźnik ilustrujący saldo handlu usługami jako odsetek PKB był ujemny dla większości LDCs. Najwyższy deficyt zanotowały takie kraje, jak Tuvalu (−86%), Kiribati (−34%), Timor Wschodni (−28%), Gwinea Równikowa (−20%), i Angola (−18%). Na przeciwnym biegunie znalazło się kilka krajów wyspiarskich¹², w przypadku których dodatni stosunek salda handlu usługami do PKB jest notowany od 2000 r., oraz inne LDCs z tradycyjnie dodatnim saldem handlu usługami, jak Gambia, Kambodża, Laos, Tanzania i Afganistan.

2.2. Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do LDCs

Według danych UNCTAD [2014a], w 2013 r. bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) w LDCs osiągnęły poziom 28 mld USD, co stanowiło zaledwie 1,9% napływów globalnych, jednak ich wartość systematycznie rośnie (14% w 2013 r.), przede

¹² Na przykład Vanuatu (22%).

wszystkim dzięki dużym projektom w sektorze usług. Głównymi beneficjentami BIZ były kraje Afryki: Mozambik, Sudan, Demokratyczna Republika Konga i Gwinea Równikowa. Zagraniczne środki stanowią istotną część finansowania nowych projektów infrastrukturalnych w LDCs. Rosnąca wartość oficjalnej pomocy rozwojowej jest zachęcająca, lecz nie wystarcza na sfinansowanie istniejących potrzeb inwestycyjnych LDCs. Napływ BIZ jest również istotny ze względu na możliwość włączenia LDCs w globalne (usługowe) łańcuchy wartości.

Tabela 1. Napływ BIZ do LDCs w latach 2009-2013 (mln USD)

	2009	2010	2011	2012	2013
LDCs ogółem	18 481	19 558	22 111	24 429	27 956
LDCs Afryki i Haiti	15 531	15 415	17 666	19 317	21 801
LDCs Azji	2 716	3 777	4 138	4 953	5 943
LDCs wyspiarskie	234	366	307	158	213

Źródło: UNCTAD 2014.

W 2013 r. około 70% inwestycji realizowanych w formie *green field* było skoncentrowanych w sektorze usługowym, w tym w usługach komunalnych (65%), transporcie, magazynowaniu i komunikacji (17,5%), w usługach finansowych (5,5%) i biznesowych (4,4%).

W 2013 r. głównymi inwestorami w LDCs były korporacje transnarodowe z krajów rozwiniętych, w tym przede wszystkim Japonii, której udział we wszystkich projektach typu *green field* wyniósł 29%, i Islandii z udziałem na poziomie 10%. Inwestycje obu krajów dotyczyły produkcji elektryczności. Największy projekt (z Japonii) zakładał budowę elektrowni węglowej w nowo utworzonej specjalnej strefie ekonomicznej w Myanmarze. Z kolei islandzki projekt o wartości 4 mld USD związany z budową elektrowni geotermalnej w Etiopii otrzymał wsparcie rządu USA jako część inicjatywy *Power Africa* mającej na celu podwojenie liczby mieszkańców Afryki posiadających dostęp do elektryczności.

Największym inwestorem z krajów rozwijających się pozostały Indie, których inwestycje były skierowane przede wszystkim do LDCs Afryki i koncentrowały się w sektorach energetyki i telekomunikacji. Drugie i trzecie miejsce zajęły odpowiednio Republika Południowej Afryki i Nigeria, których inwestycje zwiększyły się trzykrotnie w porównaniu do roku 2012. Inwestycje RPA skierowane były przede wszystkim do Mozambiku, natomiast Nigerii do pięciu krajów Afryki i Nepalu.

2.3. Wartość dodana w usługach

Mniejszy udział LDCs w eksporcie usług (0,68%) w porównaniu do eksportu towarów (1,17%) odzwierciedla między innymi niewielką bazę dostawców krajowych. Gospodarka większości LDCs jest zdominowana przez duży sektor rolniczy, który

stanowi ponad jedną czwartą ich wartości dodanej i zatrudnia ponad dwie trzecie populacji. Warto zauważyć, że sektor rolny w krajach o wysokich dochodach stanowi mniej niż 2% wartości dodanej i 3% zatrudnienia.

Tabela 2. Struktura sektorowa LDCs w latach 1991-2012 (procenty i punkty procentowe)

	Rolnictwo				Przemysł				Usługi			
	1991	2000	2012	1990-2012	1991	2000	2012	1990-2012	1991	2000	2012	1990-2012
LDCs ogółem	33	30	25	-8	23	27	31	9	45	43	44	-1
LDCs Afryki i Haiti	34	32	26	-8	23	28	34	10	43	40	40	-3
LDCs Azji	30	26	22	-8	21	27	27	6	48	47	51	2
LDCs wyspiarskie	31	30	13	-18	22	25	64	42	47	44	23	-24

Źródło: UNCTAD 2014.

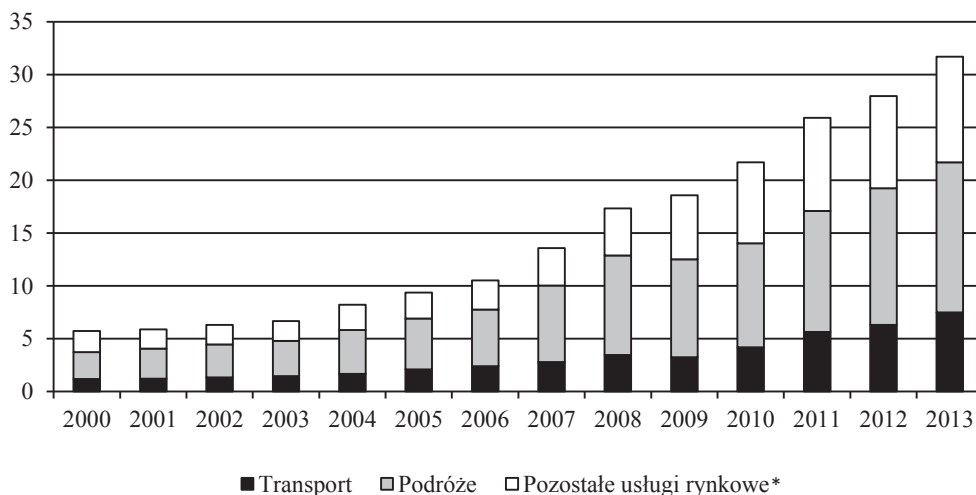
W 2011 r. udział usług rynkowych w całkowitym PKB¹³ LDCs wyniósł średnio 43%, czyli znacznie mniej niż w krajach o wysokim (powyżej 70%) i średnim (powyżej 50%) dochodzie. Spośród tych usług handel hurtowy i detaliczny oraz naprawy tworzyły 14% całkowitej wartości dodanej LDCs, następnie transport i magazynowanie (7%) oraz usługi komunikacyjne (2%). Działalność związana z pośrednictwem finansowym stanowiła 3%, podczas gdy w przypadku głównych światowych dostawców usług finansowych osiąga poziom 6%. Podobnie jest w przypadku odsetka działalności w zakresie nieruchomości, wynajmu i usług biznesowych, które w LDCs stanowią 8% PKB, w porównaniu do ponad 27% w Unii Europejskiej. Pomimo dużego znaczenia turystyki jako kluczowego sektora eksportowego, hotele i restauracje miały tylko 2% udział w całkowitym PKB LDCs. Edukacja, ochrona zdrowia i opieka społeczna, usługi społeczne i osobiste stanowiły łącznie 7% wartości dodanej, podobnie jak usługi budowlane.

3. Struktura rzeczowa i geograficzna eksportu usług

Spośród trzech obszernych kategorii usług w 2013 r. największą dynamiką wzrostu charakteryzował się eksport usług transportowych (19%), a w następnej kolejności eksport tzw. pozostałych usług rynkowych (15%) oraz kategoria podróże (10%), obejmująca wydatki na towary i usługi nabywane przez zagranicznych turystów podczas ich pobytu w LDCs.

W 2013 r. najdynamiczniej rozwijającym się sektorem były usługi komputerowe i informacyjne, które odnotowały 23-procentowy wzrost, odzwierciedlając tendencję globalną. Pomimo, że eksport usług IT z LDCs nadal ma niewielką skalę i jest skoncentrowany w zaledwie kilku krajach, jego wielkość systematycznie rośnie, zwłaszcza w LDCs Azji (27% w 2013 r.).

¹³ Wyluczając administrację publiczną, obronę i obowiązkowe zabezpieczenie społeczne.

* Kategoria „pozostałe usługi rynkowe” obejmuje: usługi komunikacyjne, budowlane, ubezpieczeniowe, finansowe, komputerowe i informacyjne, tantiemy i usługi licencyjne, pozostałe usługi biznesowe, usługi osobiste, kulturalne i rekreacyjne.

Rys. 2. Eksport usług rynkowych LDCs według kategorii w latach 2000-2013 (mld USD)

Źródło: WTO 2014a.

Kategoria pozostałe usługi biznesowe obejmująca wszystkie usługi biznesowe, profesjonalne, techniczne, leasing operacyjny oraz usługi handlowe zwiększyła się o 20%. Brak dezagregowania danych dla tej kategorii utrudnia identyfikację poszczególnych rodzajów eksportowanych usług.

Skromniejszy wzrost – na poziomie 6% – wystąpił w eksporcie usług finansowych i budowlanych. Ujemny wzrost eksportu odnotowano w przypadku usług osobistych, kulturalnych i rekreacyjnych, obejmujących również usługi audiowizualne, oraz w odniesieniu do tantiemów i opłat licencyjnych.

Eksport usług z LDCs jest zdominowany przez sektory wymagające niskich lub średnio niskich kwalifikacji, jak podróże (turystyka) i transport. W 2013 r. ich zagregowany udział w eksporcie usług ogółem wyniósł 68,5%, w porównaniu do 54,4% w przypadku pozostałych krajów rozwijających się i 39,9% dla krajów rozwiniętych. Jednakże należy zauważyć, że ponieważ są to sektory pracochłonne, to docierają do potencjalnie dużego odsetka populacji LDCs, tworząc w ten sposób możliwości zatrudnienia¹⁴.

Struktura eksportu usług znacząco różni się między poszczególnymi LDCs. Pomimo że wpływy z tytułu podróży, szacowane na poziomie 14,2 mld w 2013 r., nadal

¹⁴ W okresie 1990-2012 zatrudnienie w sektorze usług w LDCs wzrosło o 8 pkt procentowych. W 2012 r. w sektorze usług zatrudnionych było 26% populacji LDCs, z czego 24% w krajach Afryki i na Haiti, 30% w krajach Azji i 34% w krajach wyspiarskich [UNCTAD 2014].

stanowią główny komponent eksportu usług z LDCs, ich znaczenie różni się między regionami. Usługi turystyczne dominują w strukturze eksportu krajów wyspiarskich (75,1%) i stanowią prawie połowę eksportu LDCs Afryki (46,8%). Ich relatywny udział w eksporcie jest znacznie mniejszy w przypadku krajów Azji, gdzie wynosi 39,4% całkowitego eksportu usług.

Szacuje się, że 86% wydatków ponoszonych przez zagranicznych podróżnych w trakcie pobytu w LDCs jest związanych z podróżami w celach prywatnych, podczas gdy 14% dotyczy podróży biznesowych. W sumie w 2012 r. eksport usług turystycznych stanowił 1,7% PKB LDCs. W 2011 r.¹⁵ ponad jedna trzecia zagranicznych turystów odwiedzających LDCs pochodziła z Afryki, a 31% przybywało z Azji Wschodniej i Pacyfiku. Europejscy turyści stanowili 19% przyjazdów ogółem, Amerykanie 8%, a turyści z Bliskiego Wschodu i Azji Południowej odpowiednio 4 i 2%. W 2013 r. największym eksporterem usług turystycznych spośród LDCs była Kambodża, którą odwiedziło ponad 4 mln zagranicznych turystów¹⁶ (wydając średnio 462 USD), w tym około 20% z nich pochodziło z Wietnamu, 11% z Chin i 10,3% z Korei Południowej.

Eksport usług transportowych, który w 2013 r. osiągnął wartość 7,5 mld USD, jest ważnym źródłem dochodów zwłaszcza dla LDCs Afryki, gdzie stanowił 29% eksportu usług ogółem. Ten wysoki udział został wypracowany głównie przez Etiopię i Tanzanię jako głównych eksporterów usług transportowych, które w 2013 r. łącznie posiadały 37,8% udziału w eksporcie usług transportowych LDCs. Udział sektora usług transportowych był nieco niższy w przypadku LDCs Azji (15%) i krajów wyspiarskich (10%).

W 2012 r. większość transakcji transportowych LDCs dotyczyła transportu pasażerskiego (44%), a w następnej kolejności przewozów towarowych (29%) i innych usług transportowych (27%). Struktura modalna transportu pokazuje, że 58% eksportu usług transportowych stanowił transport lotniczy (w większości pasażerski), podczas gdy kategoria „pozostałe usługi transportowe”, obejmująca m.in. transport drogowy i kolejowy, transport rurociągowy i przesyły energii elektrycznej, stanowiła 33% wpływów z tytułu transportu LDCs, a transport morski zaledwie 9%.

Biorąc pod uwagę, że wiele z LDCs (16) nie ma dostępu do morza, to jednak faktem jest, że są one słabo zintegrowane z globalnym systemem transportu morskiego. Indeks *Liner Shipping Connectivity Index*¹⁷, uznawany za miernik umiędzynarodowienia systemów transportowych poszczególnych krajów, przyjmuje bardzo niskie wartości dla krajów LDCs. W 2013 r. najwyższej w tej grupie krajów uplasowały się Dżibuti i Jemen, których wartość eksportu usług transportowych wyniosła

¹⁵ Ostatnie dostępne dane.

¹⁶ Dla porównania w 2000 r. liczba zagranicznych turystów przybyłych do Kambodży wynosiła 460 000.

¹⁷ W morskiej żegludze kontenerowej stosowany jest *Liner Shipping Connectivity Index*, który wskazuje stopień integracji określonego kraju lub regionu z funkcjonującą siecią liniowych połączeń żeglugowych.

odpowiednio 62,6 i 41,7 mln USD. Jednak najwyższe wpływy z tytułu transportu morskiego – na poziomie 141 mln USD w 2012 r. – odnotował Mozambik, co stanowiło 65% wzrost w porównaniu do roku poprzedniego.

W sektorze usług transportu lotniczego LDCs obserwuje się rosnącą globalną partycypację Etiopii. Według Międzynarodowej Organizacji Lotnictwa Cywilnego [ICAO 2012], w 2012 r. Etiopia zajęła 36. miejsce pod względem liczby operacji lotniczego transportu pasażerskiego i 30. miejsce pod względem liczby operacji lotniczego transportu towarowego. Międzynarodowe operacje realizowane przez Etiopię stanowiły 98-99% całości jej usług transportu lotniczego. Eksport usług transportu lotniczego rośnie szybko również w innych LDCs (np. w Mozambiku i Tanzanii), jednak na relatywnie mniejszą skalę.

W ostatnich latach nastąpił szybki wzrost sektora usług telekomunikacyjnych w LDCs. W 2013 r. prawie 60% populacji LDCs miało wykupiony abonament telefonii komórkowej, w porównaniu do zaledwie 6% w 2005 r. W LDCs sieci komórkowe są często podstawową formą komunikacji, szczególnie na obszarach rolniczych, gdzie zastępują linie telefonii stacjonarnej. Nadal jednak występują różnice między poszczególnymi LDCs w dostępie do komunikacji mobilnej. Przykładowo odsetek osób posiadających abonament na telefon komórkowy wynosił w Kambodży 134%, w Mali 129%, a w Mauretanii 103%, co oznacza, że każdy mieszkaniec tych państw ma wykupiony przynajmniej jeden abonament, a niektórzy nawet więcej niż jeden. Z drugiej strony, w Erytrei tylko 6% mieszkańców posiada abonament na telefon komórkowy.

Pomimo różnic między poszczególnymi krajami, szybki rozwój telefonii komórkowej spowodował spektakularny wzrost eksportu usług komunikacyjnych – średnio 16% rocznie od 2000 r., który osiągnął wartość 2,4 mld USD w 2013 r., co stanowiło 2% udziału w światowym eksporcie usług komunikacyjnych. Usługi komunikacyjne są najważniejszym, po podróżach i transporcie, sektorem eksportowym LDCs, z udziałem w eksporcie usług ogółem na poziomie 4% w przypadku krajów wyspiarskich, 6% dla krajów Afryki i 10% dla krajów Azji, gdzie najwyższe wpływy z tego tytułu odnotowano w Bangladeszu i Nepalu¹⁸.

Podczas gdy telekomunikacja mobilna osiągnęła znaczący wzrost, w 2013 r. tylko 9% mieszkańców LDCs korzystało z Internetu. Dla porównania w tym samym czasie, w krajach rozwiniętych udział ten zwiększył się do 78%. Wśród LDCs, najwyższe wartości wskaźnika penetracji Internetu odnosiły się do krajów wyspiarskich (16%), co wskazuje na jego znaczenie jako ważnego narzędzia w pokonywaniu oddalenia geograficznego. W Azji z Internetu korzystało średnio 12% ludności, z czego najwięcej w Bhutanie (29,9%) i Jemenie (20%). W Afryce wskaźnik penetracji Internetu znacząco spadł – do zaledwie 7% mieszkańców, z najniższą wartością odnotowaną dla Erytrei (1%).

¹⁸ W 2013 r. eksport usług komunikacyjnych z Nepalu wzrósł o 54%, po 135-procentowym skoku odnotowanym w 2012 r.

Przeszkody infrastrukturalne, ograniczona przepustowość łącz internetowych w połączeniu z wysokimi cenami i niskim poziomem umiejętności są wymieniane jako czynniki utrudniające dostęp populacji LDCs do Internetu, zwłaszcza tego szerokopasmowego. Eksport usług komputerowych i informacyjnych stanowił zaledwie 1% eksportu usług LDCs ogółem. Dostęp do sieci jest nieodzowny dla świadczenia usług komputerowych w skali międzynarodowej, co odbywa się przede wszystkim za pomocą urządzeń elektronicznych. W przyszłości zatem mobilne usługi szerokopasmowe mogą pomóc pokonać te trudności.

W 2013 r. usługi budowlane, o wartości 1,5 mld USD, stanowiły 4,6% eksportu usług ogółem LDCs. Udział usług budowlanych jest szczególnie wysoki w krajach Azji (8%), głównie z powodu gwałtownego wzrostu eksportu z Afganistanu, który posiadał ponad połowę udziałów w eksporcie usług budowlanych wszystkich LDCs. Na drugim miejscu uplasowała się Uganda, z udziałem na poziomie 16%. Należy zauważyć, że w statystykach bilansu płatniczego kategoria „budownictwo” obejmuje nie tylko pracę podejmowaną za granicą, ale również lokalne dostawy towarów i usług budowlanych na rzecz przedsiębiorstw zagranicznych. Większość eksportu usług budowlanych, w tym Afganistanu, odnosi się właśnie do tej drugiej kategorii. W przypadku Ugandy transakcje były rozłożone równomiernie pomiędzy te wykonywane za granicą i w kraju.

Udział kategorii „pozostałe usługi biznesowe” w eksporcie usług ogółem LDCs pozostaje niski (14,3%) w porównaniu do innych krajów (26,9%). W 2013 r. w krajach wyspiarskich i krajach Afryki eksport pozostałych usług biznesowych był szacowany na poziomie, odpowiednio, 6 i 10%, podczas gdy w krajach Azji wyniósł 22%, głównie dzięki wynikom Afganistanu i Bangladeszu. Eksport usług wymagających wyższych umiejętności, takich jak finanse, ubezpieczenia, tantiemy i opłaty licencyjne, pozostawał marginalny (poniżej 4%).

4. Zakończenie

Jak pokazują statystyki bilansu płatniczego, wszystkie bez wyjątku LDCs są eksporterami usług rynkowych. Ponadto jako grupa LDCs eksportują wysoce zróżnicowany zestaw usług, obejmujący wszystkie dziesięć kategorii umieszczonych na rachunku obrotów bieżących.

Od lat LDCs jako całość notują ujemne saldo obrotów usługowych, któremu jednak na ogół towarzyszy nadwyżka w handlu usługami turystycznymi, odzwierciedlająca znaczenie tego sektora dla gospodarek LDCs. Jednocześnie prawie jedna czwarta LDCs jest eksporterami netto usług, głównie dzięki usługom turystycznym, choć nie tylko.

W okresie 2005-2013 wartość eksportu usług LDCs zwiększyła się ponad trzykrotnie (z 9 do 32 mld USD), rosnąc szybciej niż eksport usług w skali świata. Wskutek tego udział LDCs w światowym eksporcie usług systematycznie wzrasta i w 2013 r. wynosił on 0,68% – w porównaniu do 1,23% w handlu ogółem. W przy-

padku połowy LDCs udział usług w ich eksporcie ogółem znacznie przewyższa średnią globalną. Jednak dla LDCs jako grupy usługi rynkowe stanowią tylko 13% eksportu ogółem, czyli prawie połowę średniej dla świata. Ponadto udział usług w wartości dodanej brutto LDCs ciągle jest znacznie niższy od średniej dla świata, a także – co ważniejsze – od udziału usług w PKB krajów o niskim dochodzie.

Dane te potwierdzają ogromny niewykorzystany potencjał LDCs związany z eksportem usług i jednocześnie wskazują na potrzebę podjęcia dodatkowych działań – zarówno wewnątrz samych LDCs, jak i ze strony podmiotów zewnętrznych – mogących zapewnić, że LDCs będą czerpać realne korzyści z coraz większego udziału w globalnych obrotach usługowych [ITC 2013]. Jest to szczególnie istotne ze względu na silny związek między rozwojem sektora usług a wzrostem PKB i redukcją ubóstwa oraz korzyściami wynikającymi z rozwoju działalności o wyższej wartości dodanej i wymagającymi wysokich kwalifikacji.

Literatura

- ICAO, 2012, *Annual Report of the Council 2012*, http://www.icao.int/publications/Documents/10001_en.pdf (27.03.2015).
- ITC 2013, *LDC Services Exports: Trends and Success Stories*, International Trade Centre, Genewa.
- Mattoo A., Stern R.M., Zanini G. (red.), 2008, *A Handbook of International Trade in Services*, Oxford University Press, Oxford.
- UN 2014, *World Economic Situation and Prospects 2014*, United Nations, Nowy Jork.
- UNCTAD, 2012, *UN recognition of Least Developed Countries (LDC)*, http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/ldc/ldc_list.pdf (25.03.2015).
- UNCTAD, 2014, *The Least Developed Countries Report 2014: Growth with structural transformation: A post-2015 development agenda*, United Nations, Nowy Jork i Genewa.
- UNCTAD, 2014a, *World Investment Report 2014: Investing in the SDGs: An Action Plan*, United Nations, Nowy Jork i Genewa.
- WTO 2014, *International trade statistics 2014*, World Trade Organization, Genewa.
- WTO, 2014a, *Market access for products and services of export interest to LDCs*, WT/COMTD/LDC/W/59, WTO Secretariat, 23 October 2014.
- WTO 2015, *International Trade and Market Access Data*, <http://stat.wto.org> (26.03.2015).